

Українська академія внутрішніх справ

На правах рукопису

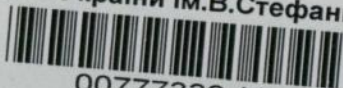
Попович Володимир Михайлович

**ПРАВОВІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
ТА ЇЇ ЗАХИСТ ВІД ЗЛОЧИННИХ
ПОСЯГАНЬ**

Спеціальність 12.00.08-кримінальне
право і кримінологія;
виправно-трудова право

Автореферат
монографії, поданої на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних
наук

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00777339 (-)

Українська академія внутрішніх справ

На правах рукопису

Попович Володимир Михайлович

**ПРАВОВІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
ТА ЇЇ ЗАХИСТ ВІД ЗЛОЧИННИХ
ПОСЯГАНЬ**

Спеціальність 12.00.08-кримінальне
право і кримінологія;
виправно-трудове право

Автореферат

монографії, поданої на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних
наук

Київ - 1995

AB 31.570

Монографія.

Виконана у Науково-дослідному центрі
Української академії внутрішніх справ

Науковий керівник - дійсний член Академії
правових наук України, доктор юридичних наук
Закалюк А.П.

Офіційні опоненти:

- член-кореспондент Академії
правових наук України, доктор
юридичних наук, професор
Даньшин І.М.,

- кандидат юридичних наук,
доцент Лихова С.Я.

Провідна організація - Інститут підготовки
кадрів Служби безпеки
України.

Захист відбудеться "29" березня 1995 р.
о 14 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради К.051.56.01 по присудженню
наукового ступеня кандидата юридичних наук при
Українській академії внутрішніх справ
(252035, Київ 35, Солом"янська площа, 1).

З монографією можна ознайомитися у
бібліотеці Української академії внутрішніх справ.

Автореферат розіслано "25" лютого 1995 р.

Вчений секретар спеціалізованої ради
кандидат юридичних наук

В.І. Женунтій

В.І. Женунтій
ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

До захисту подано монографію "Правові основи банківської справи та її захист від злочинних посягань", яка є результатом дослідження стану правового регулювання банківської діяльності, причин та умов її криміналізації¹, розробки заходів, щодо запобігання криміногенним процесам у фінансово-господарських відносинах.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Банківська справа в Україні переживає докорінні зміни, що обумовлені процесом переходу до ринкових відносин. З установ, зайнятих головним чином розподілом кредитів між суб'єктами господарювання, комерційні банки стають ринковими структурами, які поряд з традиційними стали виконувати більш широке коло банківських операцій.

З впровадженням ринкових відносин банківська система, яка завжди займала чільне місце в економіці країни, стає центральною структурою у сфері фінансово-господарських відносин.

Разом з тим, за умов порушення господарських зв'язків між глибоко інтегрованими підприємствами та єдиної управлінсько-правової структури банківської діяльності, розбалансованої фінансової системи, розвалу механізму ціноутворення, розпорошеності кредитних ресурсів по дрібних та середніх банках, значна частина фінансових потоків пішла не на рентабельні виробничі програми, а на обслуговування спекулятивно-посередницьких угод, виплату процентів за кредити, борги тощо. На фоні перелічених та інших обставин на протязі

1) У даній роботі термін "криміналізація" вживається не у традиційному значенні як визнання законодавцем тих чи інших суспільно-небезпечних діянь злочинними, а для визначення процесів поширення криміногенних проявів.

останніх років іде стрімкий процес криміналізації банківської системи. Вона стає центральною ланкою у технологічному ланцюгу "відмивання" капіталів, здобутих злочинним шляхом, а також основним виконавцем випуску у безготівковий платіжний обіг фіктивно утворених грошових коштів.

Протиправні банківські операції нерідко виходять за межі країни, а їх запобігання і викриття, притягнення до відповідальності винних осіб та відшкодування збитків значно утруднюється внаслідок руйнування єдиного правового простору колишнього СРСР та зволікання з вирішенням питань правової взаємодопомоги на двосторонньому та багатосторонньому рівнях.

За цих умов високоактуальною є необхідність дослідження та удосконалення системи правового забезпечення процесу формування і стабілізації роботи банківської системи країни в період економічних і політичних реформ, виявлення причин стрімкої криміналізації фінансово-господарських відносин, розробка і впровадження ефективних правових і кримінологічних заходів щодо запобігання і викриття злочинних посягань у сфері банківської діяльності.

Проблемна ситуація ґрунтується на об'єктивних протиріччях, що виникли на фоні розпаду колишнього СРСР, порушення єдиного правового поля цілісної системи держбанку, прорахунках в економічній, правовій і соціальній політиці держави, розладнанні системи функціонування органів державної влади та управління, обвальній та значною мірою передчасній відмові від державних регуляторів управління фінансово-господарською діяльністю суб'єктів господарювання.

До групи спеціальних складових проблеми становлення банківської системи та її захисту від злочинних посягань відносяться недосконалість та неповнота законодавчого та відомчого нормативного регулювання банківської діяльності, відсутність достатнього числа кваліфікованих фахівців з питань розробки її методології в цілому та зокрема в умовах ринкової економіки. Не

налагоджена дієва система документального внутрібанківського і міжбанківського контролю та нагляду за діяльністю комерційних банків і їх клієнтів. Згадані та деякі інші недоліки у плані правового регулювання обумовлюють затримку розрахункових операцій. Це викликало кризу платіжного обігу між банківськими установами, посилення криміногенних процесів у сфері банківської діяльності. В той же час криміногенні чинники ще недостатньо враховуються законодавчими і правоохоронними органами, службами внутрібанківського контролю та економічної безпеки банків.

Актуальність дослідження обумовлена також тим, що зараз у банківській системі України впроваджується мережа електронних розрахунків та вже відмічені перші спроби використати її у злочинних цілях. Це вимагає аналізу практики, що складається, а також кримінальної практики з цих питань у банківських установах країн, де розвинута система електронних розрахунків, розробки за його результатами кримінологічного прогнозу і відповідних запобіжних рекомендацій.

Не дивлячись на необхідність наукового дослідження зазначених проблем, вони до останнього часу не були піддані глибокій науковій розробці. Монографічні роботи з цих питань в Україні та в країнах СНД відсутні. Публікації у періодичних виданнях лише частково торкаються суті цієї проблематики.

Все наведене обумовило вибір теми даного дослідження.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження полягає у всебічному вивченні стану правового регулювання та причин криміналізації сучасної банківської системи в Україні, розробці на підставі цього комплексу правових і кримінологічних заходів щодо забезпечення її правомірної діяльності,

запобігання та своєчасного викриття у ній злочинних проявів.

Для досягнення цієї мети перед дослідженням ставились такі завдання:

1. Проаналізувати стан та тенденції правового забезпечення формування та функціонування банківської системи України в сучасних умовах.

2. Визначити основні протиріччя, прогалини та недоліки у правовому регулюванні банківської діяльності та фінансово-кредитних відносин в цілому, на основі чого сформулювати пропозиції до його удосконалення.

3. Визначити співвідношення злочинності у сфері банківської діяльності до загальної структури найбільш небезпечних економічних злочинів та тенденції криміногенних процесів у зв'язку з впровадженням системи електронних розрахунків та інтеграцією України у міжнародну фінансово - кредитну систему.

4. Проаналізувати та класифікувати найбільш поширені способи скоєння злочинів безпосередньо у банках та з використанням банківських установ. Розглянути механізми та особливості таких злочинів, пов'язаних із правовими і організаційними чинниками, використанням недоліків у системі контролю і технології документообороту, в сфері розрахунково-кредитних операцій. Розробити методичку їх запобігання і викриття.

5. Вивчити проблеми кваліфікації дій посадових осіб - співучасників утворення, "відмивання" і використання фіктивних грошових коштів, інших суспільно-небезпечних діянь у сфері банківської діяльності, розробити пропозиції щодо напрямків удосконалення кримінального законодавства про відповідальність за такі діяння.

6. Розробити пропозиції правового, організаційного та кримінального характеру, спрямовані на профілактику корисливих та службових злочинів у кредитно - фінансовій системі.

7. Розробити спецкурс "Правові основи банківської справи та її захист від злочинних посягань" для підготовки і перепідготовки працівників правоохоронних та інших контролюючих органів, служб банківської та підприємницької економічної безпеки.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ.

Методологічну основу роботи складають положення матеріалістичної діалектики щодо пізнання розвитку та взаємозв'язку об'єктів реальної дійсності, обумовленність правових, управлінських, технологічних норм та відхилень від них соціально-економічними чинниками.

Відповідно до цього **об'єктом дослідження** визначено становлення національної банківської системи України і природа її криміналізації за умов докорінного реформування суспільно - економічних відносин.

Безпосереднім **предметом дослідження** є інформація про стан та недоліки організаційно - правового забезпечення діяльності банківської системи України, причини, умови та механізми скоєння злочинів, а також методи її захисту від злочинних посягань.

У процесі дослідження використовувались методи, що застосовуються у соціологічній та юридичній науці: системно-структурний, порівняльний, статистичний, економіко-правового та кримінологічного аналізу, методики безпосереднього спостереження, вивчення документів, інтерв'ювання, експертної оцінки та інші.

В ході дослідження використано такі **джерела інформації**:

1. Закони та Постанови Верховної Ради України, Укази Президента України, Декрети та Постанови Кабінету Міністрів України, що регулюють порядок утворення та функціонування банківських установ, чинні відомчі нормативні акти та інструктивні документи Національного банку України та колишнього Держбанку СРСР з цих питань.

2. Проекти нових Законів України "Про банки, банківську діяльність і банківський нагляд" та "Про кредит".

3. Статистичні дані Національного банку України про динаміку реєстрації комерційних банків, темпи інфляції, зростання неплатежів та інше.

4. Статистичні та інші інформаційні дані, що характеризують криміногенну ситуацію, стан запобігання кримінальним проявам безпосередньо у банківських установах та сфері підприємницької діяльності з використанням банківської системи.

5. Відомості про стан боротьби правоохоронних органів зі злочинністю у сфері банківської діяльності у 1992 і 1993 роках, що містяться у статистичних даних ГІБ МВС України.

6. Інформаційні та узагальнені матеріали МВС України, (довідки, огляди, доповідні записки), безпосередні спостереження автора в процесі його роботи в практичних підрозділах МВС України, а також при ознайомленні з роботою відповідних підрозділів МВС Росії, ГУВС м.Москви, МВС Республіки Чечня, УВС Ростовської області, управлінь МВС в областях України.

7. Матеріали попередньої перевірки і кримінальні справи про злочини у банківській системі та вчинені з її використанням, що розслідувалися та розглядалися судами України у 1990 -1993 роках (всього 193 матеріали перевірок та кримінальних справ).

8. Пропозиції співробітників правоохоронних органів та фахівців Національного банку України щодо усунення

причин та умов, які сприяють зловживанням у сфері банківської діяльності.

9. Нормативні акти Великобританії, Швейцарії, ФРН, Франції про відповідальність за комп'ютерні злочини, "відмивання" грошей, одержаних злочинним шляхом, Директива Ради Європейських співтовариств "Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей" від 10 червня 1991 року, Конвенція ООН "Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом" та Рекомендації Ради Європи фінансовій поліції з питань боротьби з "відмиванням" грошей від 28 вересня 1992 року.

10. Література, наукові публікації, матеріали наукових конференцій, зарубіжного досвіду з питань банківської діяльності, боротьби зі злочинністю у ній, у тому числі з використанням мереж електронних розрахунків.

За обсягом вибірки, її представницькістю емпірична інформація, на думку автора, забезпечила одержання достовірних і репрезентативних для України висновків.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у тому, що воно є першою в Україні монографічною роботою з проблем становлення і причин криміналізації національної банківської системи за умов здійснення радикальних економічних і правових реформ. В Україні та країнах СНД ці проблеми не розроблялися, відповідні наукові публікації відсутні.

На основі кримінологічного аналізу емпіричного матеріалу, протиріч і прогалин у банківському і кримінальному законодавстві, відомчій нормативній базі, як чинників, що ускладнюють роботу правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю у сфері фінансово-господарської діяльності, обґрунтовуються висновки та пропозиції, які виносяться на захист, зокрема:

1. Банківські та інші кредитно-фінансові установи за умов становлення ринкових відносин стають центральною

ланкою, де під виглядом законних фінансово-господарських операцій скоюються зловживання, здатні зруйнувати фінансову систему і підірвати економічну безпеку держави (гл.2).

2. Заміна фундаментальних інструкцій, положень, інших нормативних актів колишнього Держбанку СРСР з питань регулювання документообороту у банківській системі поверховими правилами, положеннями, директивними листами вузької спрямованості вивела з поля правового регулювання цілу низку важливих аспектів технології документообігу, підірвала внутрібанківську систему документального контролю, що є основними чинниками порушень встановлених економічних нормативів, протиправного збільшення кредитних ресурсів комерційних банків, утворення і "відмивання" фіктивних грошових коштів, а також зловживань, пов'язаних з обліковуванням коштів на забалансових рахунках банківських установ (стор. 15,50-57, 65-68).

3. Прогалини у Кримінальному кодексі, що стосуються відповідальності за такі суспільно небезпечні прояви, як утворення, "відмивання" та певні варіанти використання фіктивних грошових коштів, протиправне збільшення кредитних ресурсів, порушення встановлених економічних нормативів ліквідності активних банківських операцій і ряд інших суспільно-небезпечних діянь, що супроводжують згадані зловживання, провокують криміногенні процеси, які за масштабами поширення досягли макрорівнів (стор. 203-216, 234-248).

4. Запровадження системи електронних розрахунків, вексельних та деяких інших банківських операцій за відсутності відповідного правового забезпечення та інфраструктури економічної безпеки посилять тенденцію зростання зловживань у сфері фінансово-господарських відносин (стор.232-233, 265, 268-276).

5. Внесена пропозиція змінити концептуальний підхід до проблеми удосконалення правового регулювання банківської діяльності шляхом переходу від прийняття окремих документів вузької спрямованості до

розробки комплексних нормативних актів, насамперед, таких: "Про операційну роботу, бухгалтерський облік, внутрібанківський і міжбанківський контроль та звітність у банківських установах", "Про основи кредитування і порядок проведення кредитних операцій", "Про порядок проведення безготівкових розрахунків", "Про міжнародні розрахунково-кредитні та інвестиційні операції". До цих нормативних актів в межах їх компетенції необхідно включити відповідні технологічні питання, що стосуються вексельних, лізингових, факторингових та інших операцій, які раніше не виконувалися банківськими установами України (стор. 45-50, 63-69, 77-89, 141-146, 283-284).

6. Пропонується доповнити Кримінальний кодекс України нормами про відповідальність за такі суспільно-небезпечні діяння:

- створення і випуск у безготівковий платіжний обіг фіктивних грошових коштів;

- використання фіктивних грошових коштів для надання кредитів, їх вкладення на депозитні рахунки або інше неправомірне використання і збільшення кредитних ресурсів фінансово-кредитними установами чи іншими суб'єктами підприємницької діяльності;

- "відмивання" злочинно здобутих або фіктивно утворених грошових коштів шляхом впровадження у легальну підприємницьку діяльність або "відмивання" таких коштів в результаті халатного ставлення до перевірки джерел їх походження;

- злісне ухилення посадової особи від створення на підприємстві, організації чи установі механізму виявлення фактів "відмивання" грошових коштів кримінального походження;

- злісне порушення єдиних економічних нормативів, встановлених Національним банком України у сфері платіжного обігу чи кредитування;

- підробка, використання чи видача службовою особою підроблених документів у корисливих інтересах інших фізичних або юридичних осіб;

- використання об'єктів, псевдорозрахункових операцій, іншої псевдопідприємницької діяльності у корисливих цілях, з іншої особистої зацікавленості, а також в інтересах інших юридичних та фізичних осіб;

- злісне ухилення посадових чи інших службових осіб підприємств, організацій, установ від надання для перевірки документів за вимогою уповноважених на те правоохоронних або інших контролюючих органів (стор. 248-254)

7. Сформульовані рекомендації щодо удосконалення механізмів своєчасного виявлення та запобігання зловживанням у сфері банківської діяльності, зокрема, пристосування з цією метою інфраструктури міжбанківських служб економічної безпеки, а також створення комплексного банку даних щодо опротестованих векселів, неплатоспроможних підприємств, підприємств - небажаних партнерів, банкрутів, псевдобанкрутів, інших підприємств - правопорушників, які визначаються чинним законодавством України. Відсутність такого банку даних негативно впливає на оперативну обстановку у сфері фінансово-господарських відносин, стимулює криміногенні процеси на макрорівні (стор.88-89, 286-291).

ТЕОРЕТИЧНЕ І ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ результатів проведеної автором роботи полягає:

- **у науково-дослідній сфері:** матеріали монографії становлять основу для подальшої наукової розробки теорії та прикладного дослідження правових засад банківської діяльності в Україні, засобів її правового регулювання та кримінологічного захисту від злочинних посягань, попередження і викриття останніх як в цілому, так і, зокрема, при застосуванні банківських електронних мереж, протидії утворенню та "відмиванню" фіктивних безготівкових грошових коштів, розробки нових підходів до організації роботи банківських і міжбанківських служб економічної безпеки.

- **у нормотворчій діяльності**: висновки та пропозиції, сформульовані за наслідками дослідження, подано до МВС України, Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції та Національного банку України. Вони можуть бути використані при підготовці та удосконаленні проектів Кримінального кодексу України, Законів України про "Про кредитування", "Про банки, банківську діяльність і банківський нагляд", ряду інших та у процесі відомчої правотворчості;

- **у навчальному процесі**: положення і висновки дослідження використовуються у навчальному процесі кафедрами кримінології, криміналістики, кримінального права, теорії та правового регулювання економіки Української академії внутрішніх справ та іншими навчальними закладами МВС України. Монографія може бути основою для викладання курсу або спецкурсу "Правові основи банківської справи та її захист від злочинних посягань".

- **у практичній діяльності** матеріали дослідження використовуються правоохоронними органами, аудиторською і ревізійною службами, підрозділами безпеки суб'єктів банківської та підприємницької діяльності з метою попередження і викриття злочинів у сфері фінансово-господарських відносин.

АПРОБАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ І РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Основні положення і результати дослідження, крім монографії, поданої до захисту, опубліковано у шести статтях з них три - у наукових виданнях. Вони викладені у виступах на трьох міжнародних науково-практичних конференціях з проблем: боротьби з "відмиванням" грошей кримінального походження (Київ, 1993 р.); боротьби з міжнародною організованою злочинністю та наркобізнесом (Київ, 1994р.); підприємницької і

банківської економічної безпеки (Київ, 1993р.); на двох науково - практичних конференціях в Українській академії внутрішніх справ: за результатами науково-дослідних робіт у 1993 році і на тему "Приватизація в Україні та її кримінальний аспект" (1994р.); на двох засіданнях "круглого столу" в Українській місії Всесвітнього банку реконструкції і розвитку по темах: "Шляхи стабілізації і розвитку кредитно - банківської системи" та "Зовнішньо-економічна стратегія і її вплив на стабілізацію економіки України (Київ,1994), на двох засіданнях "круглого столу" у "Фінансовому клубі", на трьох практичних семінарах у Генеральній прокуратурі України (1994-1995р.р.), на лекційних заняттях зі слухачами Української академії внутрішніх справ, працівниками органів внутрішніх справ, служб банківської безпеки Промінвестбанку тощо.

Монографію автора розповсюджено серед учасників Міжнародної науково-практичної конференції з проблем боротьби з організованою злочинністю і наркобізнесом, надіслано до правоохоронних органів, навчальних закладів системи МВС України, служб економічної безпеки комерційних банків, регіональних управлінь НБУ.

Структура монографії визначається її метою, предметом і завданнями і включає вступ, дві глави, висновки, словник термінів та довідковий матеріал.

З М І С Т   Р О Б О Т И

У вступі обґрунтовується актуальність теми, визначається проблемна ситуація, суміжні проблеми, цілі та завдання дослідження, його об'єкт і предмет; сформульовані робочі гіпотези, висвітлюється методологія, нормативно-емпірична база дослідження; викладено основні положення і пропозиції, що виносяться на захист, розкривається науково-практична значущість і новизна роботи, характеризується структура і зміст основних розділів монографії.

У першій главі - "Основи банківської справи в умовах реформ" - розглядається загальний стан правового регулювання банківської справи, трансформація структури і функцій банківської системи у контексті динаміки політичних, соціально-економічних і організаційно-правових змін, що проходять в Україні. Аналізуються аспекти, які відрізняли колишню однорівневу систему Держбанку від світової банківської системи. Разом з тим підкреслюється, що система документообороту Держбанку СРСР в цілому розвивалась не у відриві від світової банківської системи, яка знайома з усіма існуючими у нас формами розрахунків та іншими операціями і функціями банківських установ. Відзначається, що ця система була добре відлагоджена і забезпечувала своєчасне здійснення платежів та виконання інших банківських операцій.

На підставі аналізу нинішнього стану правового забезпечення діяльності вітчизняної банківської системи робиться висновок, що основна частина правових, організаційних та технологічних механізмів її функціонування залишається без змін. Проте обвальна заміна під гаслами "реформ" традиційних, добре відпрацьованих нормативних актів поверховими "правилами" і "положеннями", "директивними листами" тощо, завдала значної шкоди системі функціонування банківських установ, викликала протиріччя з багатьох питань (що врегульовані недосконало або залишилися за межами правового регулювання), а також численні правопорушення. Автор вважає, що прогалини та інші недоліки нормативної бази є однією з основних причин посилення криміногенних процесів у сфері банківської діяльності. В роботі наведені статистичні дані, які свідчать, що кримінальні емісії фіктивних грошових коштів досягли макрорівня.

Далі аналізуються правові основи інтегрування банківської системи України у міжнародну кредитно-фінансову систему через встановлення кореспондентських зв'язків з зарубіжними банківськими установами,

створення філій, представництв, спільних банків. Розглянуто систему банківського нагляду, визначені правові та організаційні заходи щодо його удосконалення, використання для його потреб таких нових контрольних систем, як аудиторська служба, служба банківської економічної безпеки та інші.

Досліджені правові та кримінологічні проблеми удосконалення інфраструктури внутрібанківського і міжбанківського документального контролю за умов розпаду єдиної структури Держбанку, кризи кредитно-фінансової і грошової систем.

Зроблено правовий аналіз трансформації правил і механізмів обліку, порядку відкриття рахунків у банках України та за її межами. Дана характеристика системи балансових та забалансових рахунків, а також криміногенних чинників, які сприяють зловживанням щодо коштів і цінностей, врахованих на цих рахунках. Розглядаються правові та організаційні механізми основних видів банківських операцій, надання та скасування ліцензій на їх проведення.

Більш поглиблено висвітлені в цьому аспекті кредитні операції, операції з обслуговування платіжного обігу, проблеми та шляхи удосконалення технології міжбанківських та міжнародних розрахунків, недоліки механізму повернення валютних коштів із-за кордону при здійсненні експортно-імпортних операцій з відстрочкою поставок чи платежів. Вносяться пропозиції щодо його удосконалення. Перша глава закінчується правовою і кримінологічною характеристикою існуючої системи звітності банківських установ. Розкрито зміст різних форм звітності, виділені ті з них, які можуть бути джерелом інформації про вчинення злочину, або свідчать про негативні, у тому числі й криміногенні процеси.

Друга глава - "Захист банківської справи від злочинних посягань" - починається з кримінологічного аналізу причин та умов, що сприяють скоєнню корисливих злочинів у сфері банківської діяльності. При

цьому показано, як та чи інша група кримінологічно значущих чинників обумовлює вчинення злочинів або таких суспільно небезпечних діянь, які ще не віднесені до кримінальних злочинів, але становлять велику суспільну небезпеку фінансовій системі, а нерідко й економічним основам держави.

На підставі аналізу прорахунків на макроекономічному рівні автор робить висновок, що недалекоглядна, а часом і кон'юнктурна кредитна політика держави провокує кримінальну поведінку суб'єктів фінансово-господарських відносин. Комерційні банки, переслідуючи тимчасову вигоду, спрямовують більшу частину фінансових потоків не на фінансування виробничих програм, а на обслуговування спекулятивно-посередницького сектора економіки.

Чинники криміногенних процесів у сфері фінансово-господарської діяльності поділені в монографії на дві групи. До першої віднесені такі, що діють на загально-суспільному рівні. Другу становлять чинники, які пов'язані з особливостями діяльності самої банківської системи. За змістом та природою всю їх сукупність пропонується поділити на соціально-економічні, нормативно-правові та організаційно-управлінські.

Злочини, що піддані дослідженню, класифіковано на такі, що скоюються безпосередньо у банківській системі, та ті, які здійснюються у сфері підприємництва з використанням банківських установ.

З метою більш глибокого дослідження способів зловживань автор аналізує діючий механізм банківського документообороту у динаміці його змін. При цьому визначаються недоліки та суперечності, які за відсутністю комплексної системи контролю та внаслідок прогалин у кримінальному законодавстві спонукають нестійких осіб до скоєння корисливих посягань. У цій частині монографії автор прагне до того, щоб розгляд кожного способу розкрадань чи інших зловживань подавався в контексті загального механізму бухгалтерського обліку у банках і

водночас розкривав особливості даного способу злочину і різні варіанти механізму його вчинення. Таким методом досліджено механізм кожного способу зловживання та його інші особливості по всіх існуючих нині формах безготівкових розрахунків.

За способом виконання згадані зловживання поділені на групи, які відрізняються використанням при їх вчиненні:

- платіжних доручень, супроводжуваних фіктивними кредитовими авізо;
- незабезпечених лімітованих чекових книжок;
- незабезпечених лімітованих чекових книжок у комбінації з кредитовими та дебетовими авізо;
- акредитивів;
- векселів;
- пластикових карток;
- мереж електронних розрахунків.

Особливості способів зловживань досліджені також залежно від суб'єктів їх скоєння. Як показує аналіз, коли суб'єктом таких зловживань є посадова особа банку або підприємницької структури, її протиправні діяння більш суспільно небезпечні. На відміну від зловживань, які вчиняють шахраї - одинаки, суб'єкти порушень - посадові особи діють завжди у змові, групі, мають доступ до банківських технічних засобів зв'язку, можуть в необмеженому обсязі випускати у платіжний обіг фіктивно утворені суми, що більш суспільно небезпечно. Проте при певному способі скоєння зловживань і використання "відмитих" фіктивних сум останні згідно з чинним кримінальним законодавством не несуть відповідальності. Дослідження цієї групи зловживань завершується правовим аналізом проблем кваліфікації дій співучасників скоєння злочинів у сфері банківської діяльності. На підставі аналізу подані пропозиції щодо приведення кримінального законодавства у відповідність з потребами захисту фінансово-господарської діяльності від злочинних посягань, що має забезпечити більш ефективну боротьбу з ними.

Робиться загальний висновок, що введення кримінальної відповідальності за діяння, що пов'язані з утворенням, "відмиванням" та використанням фіктивних грошових коштів, скоєння таких дій за допомогою використання мереж електронних розрахунків, створення псевдопідприємств, застосування фіктивного або навмисного банкрутства, вчинення згаданих правопорушень посадовими особами в інтересах інших осіб потребує перегляду деяких теоретичних положень кримінального права.

Аналіз показує, що за умов радикальної зміни суспільно-економічних відносин, стрімкої криміналізації фінансово-кредитної сфери, розповсюдження нових суспільно-небезпечних діянь, не передбачених кримінальним законодавством, такі універсальні норми Кримінального кодексу, як статті 19 (Співучасть у скоєнні злочину), 167 (Халатність), 165 (Зловживання службовим становищем), 172 (Службовий підлог) та деякі інші, фактично не спрацьовують. Застосувати норму статті 19 КК України, за умов масового вчинення суспільно небезпечних дій, практично неможливо, бо існуючі вимоги до збору і закріплення доказів про злочин, вчинений основним винуватцем, не дозволяють в короткий строк ефективно припинити суспільно небезпечні дії його співучасників. Тому пропонується запровадити норми прямої дії про кримінальну відповідальність за вищезгадані фінансово-господарські зловживання, а також за скоєння таких суспільно-небезпечних діянь на користь інших осіб.

У монографії також проаналізовано способи розкрадань, пов'язаних з розрахунками за позичальника кредитів третьою організацією, проблеми відповідальності за хабарництво у сфері банківської діяльності.

На основі аналізу скоєння комп'ютерних злочинів у країнах з розвинутою системою електронних розрахунків зроблено прогноз, що з впровадженням комп'ютеризації у банківську систему України без введення відповідних запобіжних заходів аналогічні злочини вчинятимуться і в нашій країні. Цей прогноз підтверджується фактами злочинів у деяких регіонах України. Розроблені пропозиції щодо захисту комп'ютерних мереж від злочинних посягань.

У висновках, які завершують монографію, відзначається також, що, висвітлюючи правове забезпечення формування і функціонування банківської системи та проблеми її захисту від злочинних посягань, автор зачіпав деякі суміжні проблеми удосконалення бухгалтерського обліку, технології документообороту, економічних, зовнішньоекономічних, організаційно-управлінських та інших аспектів фінансово-господарської діяльності. Згадані та деякі інші проблеми кримінального, процесуального, оперативного-тактичного характеру, що тою чи іншою мірою розглянуті в монографії, можуть бути предметом окремого більш глибокого дослідження.

Крім монографії "Правові основи банківської справи та її захист від злочинних посягань", що подана до захисту, по темі дослідження **автором опубліковано такі роботи:**

Проблеми кваліфікації дій співучасників "відмивання" фіктивно утворених грошових коштів. - Матеріали міжнародної конференції з проблем боротьби з "відмиванням" грошей 15-17 грудня 1993р.-Київ, Мінюст України, 1993;

Створення організаційно-правових передумов мінімізації криміногенних процесів у кредитно-фінансовій сфері - справа державної ваги. - Проблеми боротьби зі злочинами, що скоюються з використанням банківської системи. - Науково-інформаційний бюлетень N1.-Київ, УАВС 1994.

Криміналізація фінансово-хозяйственных отношений - путь в глухой угол. - Преступность в Украине. - Бюллетень законодательства и юридической практики Украины. - Киев.- 1994, N2.

Popovich V.M. Juridical basis of banking and its protection against criminal encroachments.

Master of Law thesis (qualification 12.00.08 - criminal law and criminology; labour corrective law).

Ukrainian Academy of Internal Affairs. - Kyiv, 1995.

Monograph.

The work contains a complex of theoretical and practical questions connected with the problems of legal ensuring the formation of national banking system, as well as with the causes and conditions promoting criminal activities in the sphere of finance and economy. Special attention is paid to elaborating organizational and juridical measures and methods of prevention of criminal emitting fictitious money, its laundering and inculcation into legal business.

Попович В.М. Правовые основы банковского дела и его защита от преступных посягательств.

Монография, представленная на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 - уголовное право и криминология; исправительно - трудовое право.

Украинская академия внутренних дел. - Киев, 1995.

Работа содержит комплекс теоретических и практических вопросов, связанных с проблемами правового обеспечения формирования национальной банковской системы, причинами и условиями, способствующими криминогенным процессам в сфере финансово-хозяйственной деятельности. Особое внимание уделено разработке организационно-правовых мер и методик по предупреждению криминальных эмиссий фиктивных денежных средств, их отмыwania и внедрения в легальный бизнес.

Підписано до друку 20.02.95р.
Замов. № 0374-
Тираж 80 примірників

Українська Академія внутрішніх
справ

45693

AB 31.948

AB 31.948